

УДК 378:373.3.091.12.011.3– 051;796:[373.3/.5.043.2-056.2/.3

Ткаченко С. В.

ORCID 0000-0002-8930-9850

Кандидат педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри спорту,
Національний університет
«Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка
(Чернігів, Україна) E-mail: sporttkachenko.sv@gmail.com

Ткаченко С. С.

ORCID 0000-0001-7029-7960

Аспірант кафедри спорту,
Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка
(Чернігів, Україна) E-mail: sergii.tkachenko96@gmail.com

ФАХОВА ПІДГОТОВКА ВЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

Сучасний учитель фізичної культури повинен мати високий рівень професійної компетентності, володіти основами медичних знань. Освітні програми (ОП) підготовки бакалаврів зі спеціальності 014.11 Середня освіта (Фізична культура) потребують переорієнтації відповідно до соціальних запитів сьогодення та забезпечення потреб ринку праці в підготовці висококваліфікованих фахівців з фізичної культури для закладів освіти різних типів, у тому числі й інклюзивних.

Мета статті: проаналізувати освітні програми підготовки бакалаврів зі спеціальності 014.11 Середня освіта (Фізична культура) у різних закладах вищої освіти (ЗВО) України щодо фахової підготовки вчителів фізичної культури до професійної діяльності в умовах інклюзивної освіти.

Методологічну основу становлять дедуктивний та індуктивний методи дослідження шляхом вивчення, аналізу та узагальнення змістового наповнення освітніх програм, контент-аналіз.

Наукова новизна. В статті представлено результати аналізу освітніх програм підготовки бакалаврів зі спеціальності 014.11 Середня освіта (Фізична культура) у різних закладах вищої освіти (ЗВО) України щодо наявності специфічних складових, які забезпечують готовність майбутніх учителів фізичної культури до роботи в умовах інклюзивного освітнього середовища. До цього часу в спеціалізованих джерелах та періодичних фахових виданнях дані аналогічних досліджень не було представлено.

Висновки. Переважна більшість ЗВО України переорієнтовує власні освітні програми відповідно до взаємозумовленості соціально-педагогічних явищ. Встановлено, що здобувачі першого (бакалаврського) рівня вищої освіти зі спеціальності 014.11 Середня освіта (Фізична культура) запроваджують в індивідуальні освітні траєкторії такі вибіркові дисципліни, які готують їх до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами (ООП). На наш погляд, дисципліни, спрямовані на фахову підготовку майбутніх учителів фізичної культури до професійної діяльності в умовах інклюзивної освіти варто включати до переліку обов'язкових освітніх компонентів циклу професійної підготовки, оскільки саме вони забезпечують здатність адаптації випускників працювати в різних умовах, розв'язувати складні спеціалізовані задачі, такі як соціалізація і фізична реабілітація дітей з особливими освітніми потребами, уможливають оволодіння додатковими компетентностями на межі педагогіки, фізичної культури, психології, медицини, що підвищує їх конкурентноспроможність на ринку праці.

Ключові слова: освітні програми, інклюзивна освіта, діти з особливими освітніми потребами.

Постановка проблеми. Сучасна українська система освіти зазнає докорінних змін. Разом з модернізацією та застосуванням новітніх інформаційно-комунікативних технологій, відбувається її реформування. Одним із найбільш вагомих кроків на шляху реформування – це впровадження інклюзивної форми навчання. Як зазначено на офіційному сайті Міністерства освіти України, «інклюзивне навчання – система освітніх послуг, гарантованих державою, що базується на принципах недискримінації, врахуванні багато-

манітності людини, ефективного залучення та включення до освітнього процесу всіх його учасників» [2]. Тепер здобувачами освіти закладів загальної середньої освіти мають змогу бути діти з особливими освітніми потребами. Згідно з Законом України «Про освіту» дитина з ООП – «це особа, яка потребує додаткової постійної чи тимчасової підтримки в освітньому процесі з метою забезпечення її права на освіту». Згідно з Саламанською декларацією і базовим документом МКФ-ДП (Міжнародна класифікація функціонування, обмеження життєдіяльності та здоров'я дітей і підлітків) здійснено перехід до соціальної моделі надання освітніх послуг дітям з особливими освітніми потребами на відміну від медичної моделі.

Інклюзивна освіта дає можливість дітям з ООП отримувати додаткові освітні послуги. За рішенням інклюзивно-ресурсного центру учням, які навчаються за інклюзивною формою навчання, при необхідності призначають корекційно-розвиткові заняття, серед яких розвиток мовлення, корекція розвитку, соціально-побутове орієнтування, лікувальна фізкультура та інші. Організація і проведення корекційно-розвиткових занять здійснюється фахівцями різних спеціальностей таких як логопед, дефектолог, психолог та ін. У нашому дослідженні увага буде приділена професійній підготовці фахівців, які повинні забезпечити якісне та ефективне проведення занять з лікувальної фізкультури. У розумінні пересічного громадянина означення «лікувальна» передбачає залучення до проведення занять медичного працівника (лікаря, масажиста, фізіотерапевта, тощо). На жаль, ЗЗСО не мають таких працівників у своєму штатному розписі. Організація і проведення занять з лікувальної фізкультури для дітей з ООП лягає на плечі вчителя фізичної культури. Сучасний учитель фізичної культури повинен мати високий рівень професійної компетентності, володіти основами медичних знань. Отже, й освітні програми потребують переорієнтації відповідно до соціальних запитів сьогодення та забезпечення потреб ринку праці в підготовці висококваліфікованих фахівців з фізичної культури для закладів освіти різних типів, у тому числі й інклюзивних.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У липні 2016 року за ініціатииви Фонду Порошенка розпочався науково-практичний проект «Інклюзивна освіта – рівень свідомості нації», що був підтриманий МОН. Його перші результати довели необхідність впровадження інклюзивної освіти по всій Україні. У 2017 році питання інклюзивної освіти було розглянуто на вищому державному рівні – засіданні Національної ради реформ. У 2019 році за авторством М. Порошенка та за підтримки Міжнародного фонду «Відродження» вийшов друком посібник «Інклюзивна освіта» [5]. Серед досліджень викладачів Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка з дотичних до окресленої у статті проблематики відзначимо роботи Л. Завадської, В. Кошеля, А. Кошель. Окремо відзначимо наукові розвідки Т. Бондар, М. Євтуха, Ю. Пелеха, З. Шевців та ін. На жаль, вузькоспеціалізованих досліджень щодо підготовки майбутніх вчителів фізичної культури до роботи в системі інклюзивної освіти у вітчизняних фахових виданнях висвітлено обмаль, що підтверджує своєчасність дослідження.

Мета роботи: проаналізувати освітні програми підготовки бакалаврів зі спеціальності 014.11 Середня освіта (Фізична культура) у декількох закладах вищої освіти (ЗВО) України щодо фахової підготовки вчителів фізичної культури до професійної діяльності в умовах інклюзивної освіти.

Методологічну основу становлять дедуктивний та індуктивний методи дослідження шляхом вивчення, аналізу та узагальнення змістового наповнення освітніх програм, контент-аналіз.

Наукова новизна. В статті представлено результати контент-аналізу освітніх програм підготовки бакалаврів зі спеціальності 014.11 Середня освіта (Фізична культура) у різних закладах вищої освіти (ЗВО) України щодо наявності специфічних складових, які забезпечують готовність майбутніх учителів фізичної культури до роботи в умовах інклюзивного освітнього середовища. До цього часу в спеціалізованих джерелах та періодичних фахових виданнях дані аналогічних досліджень не було представлено.

Результати дослідження. Завдяки доступності освітніх програм, що розміщені на сайтах ЗВО, вивчено і проаналізовано ОП підготовки бакалаврів зі спеціальності 014.11 Середня освіта (Фізична культура). Розглянуто аналогічні ОП таких вітчизняних ЗВО як Національний університет фізичного виховання і спорту України [3], Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка [4], Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка [6], Запорізький національний університет [1].

Встановлено, що забезпечення якісної вищої освіти досягається шляхом розробки, систематичного аналізу, коректив та реалізації ефективних освітніх програм, консультацій зі стейкхолдерами. В роботі над створенням освітніх програм враховано інтереси здобувачів вищої освіти щодо формування системи загальних і професійних компетентностей. Досягнення програмних результатів навчання забезпечується системою обов'язкових та вибіркових компонентів освітньої програми, які дають можливість кожному студенту створити індивідуальну освітню траєкторію.

Підготовка здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти ґрунтується на багаторічних традиціях підготовки вчителів фізичної культури в нашій країні. Розробники ОП прагнуть створення цілісної системи забезпечення науково-професійної підготовки фахівців у галузі освіти зі спеціальності 014.11 Середня освіта (фізична культура), яка спрямована на формування високого рівня їх компетентностей, готовності до практичної діяльності в варіативних умовах. Зазначені в ОП 014.11 Середня освіта (фізична культура) програмні результати навчання для першого (бакалаврського) рівня ґрунтуються на дескрипторах 6 рівня Національної рамки кваліфікацій, що визначають, з яким рівнем автономності, відповідальності та якої складності задачі може вирішувати володар відповідної кваліфікації (випускник, власник диплому).

Проаналізовані освітні програми пропонують комплексну підготовку до здійснення діяльності у сфері освіти та реалізуються через теоретичне навчання та практичну підготовку. Освітні програми зазначеної спеціальності дозволяють всебічно вивчити специфіку педагогічної діяльності, її складових.

Вивчення основних компонентів освітніх програм зі спеціальності 014.11 Середня освіта (Фізична культура) передбачає інтеграцію сучасних наукових знань теоретико-методичного, медико-біологічного, психологічного та практичного спрямування, поєднання яких забезпечує формування у студентів професійних компетентностей. Використання професійно-профільних знань і практичних навичок з теорії та методики фізичного виховання, анатомії, гігієни, біохімії, фізіологічних основ фізичного виховання та спорту, біомеханіки та лікувальної фізичної культури дозволить молодим фахівцям працювати з дітьми з ООП.

Основним фокусом всіх освітньо-професійних програм є спеціальна освіта та професійна підготовка у сфері середньої освіти, зокрема у фізичній культурі. Кожна з ОП спрямована на формування загальних та спеціальних (фахових) компетентностей вчителя фізичної культури. Беззаперечно, що при вивченні всіх освітніх компонентів циклу професійної підготовки студенти безпосередньо або опосередковано отримують базові теоретичні знання, практичні уміння та навички, які готують їх до роботи з дітьми з ООП в інклюзивних класах.

Яким же чином в ОП зі спеціальності 014.11 Середня освіта (Фізична культура) відображена підготовка здобувачів вищої освіти до діяльності в умовах інклюзивного навчання?

При дослідженні зазначених в ОП фахових компетентностей (ФК) встановлено, що розробники програми враховують при підготовці майбутніх учителів фізичної культури специфіку роботи з дітьми з особливими освітніми потребами. В кожній з ОП зустрічається формулювання фахової компетентності педагога, яке близьке до такого: здатність здійснювати реабілітаційні заходи з метою відновлення функцій організму, досягнення нормального рівня здоров'я, оптимального фізичного стану та кондиції осіб різного віку (зокрема учнів спеціальних медичних груп) з порушеннями різної нозології. В ОП Національного університету фізичного виховання і спорту України (НУФВСУ) (2018 р.) у ФК 6 увага акцентується на забезпеченні охорони життя і здоров'я учнів (у тому числі з особливими потребами), їхньої рухової активності у навчально-виховному процесі та позаурочній діяльності [3]. Освітня програма Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка (2017 р.) містить вимоги до опанування фахових компетентностей, які забезпечать можливість випускникам працювати в інклюзивному освітньому середовищі, як, наприклад, ФК 4: здатність самостійно організовувати, проводити різні форми організації занять фізичними вправами в закладах середньої освіти з урахуванням особливостей учнів на основі положень дидактики, теорії й методики фізичного виховання, медико-біологічних та психологічних основ [4]. Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка ОП (2017 р.) пропонує набуття таких фахових компетентностей: ФК 13 – здатність оцінювати фізичні здібності та функціональний стан учнів, адекватно вибирати засоби та методи рухової діяльності для корекції стану учнів з урахуванням їх індивідуальних особливостей, або ФК 17 – застосування професійно-профільних знань в галузі педагогіки та методики фізичної культури для розв'язання педагогічних, навчально-виховних і науково-методичних завдань з урахуванням індивідуальних психолого-фізіологічних особливостей дітей, соціальних особливостей учнівських колективів у конкретних педагогічних ситуаціях [6]. Серед фахових компетентностей ОП Запорізького національного університету (2019 р.) [1] зазначено, наприклад, ФК 15 – здатність до організаційної роботи у сфері фізкультурно-оздоровчої роботи у навчальних закладах, закладах фітнесу, рекреації та фізичної реабілітації, ФК 22 – уміння визначати перспективні шляхи використання засобів фізичного виховання і спорту для учнівської молоді та дорослого населення з врахуванням їх рівня підготовленості, мотивації, умов проведення занять та соціальних потреб, а ФК 13, 19 аналогічні до однієї з компетентностей ТНПУ імені Володимира Гнатюка [6].

Зазвичай, кожен з програмних результатів навчання досягається при вивченні декількох дисциплін, забезпечуючи набуття студентами зазначених результатів. У даному дослідженні увагу зосереджено переважно на освітніх компонентах, що забезпечують професійну підготовку, аніж на дисциплінах загальної підготовки. Програмні результати навчання (ПРН) освітніх програм підготовки бакалаврів зі спеціальності 014.11 Середня освіта (Фізична культура) також мають специфічні формулювання щодо досліджуваного питання. В чинних освітніх програмах НУФВСУ та ТНПУ імені Володимира Гнатюка приділено увагу роботі з класом/групою та окремими учнями, які мають особливості, та у ПРН зазначено: вміти розробляти навчально-методичні матеріали (робочі програми, навчально-тематичні плани) на основі освітнього стандарту та зразкових програм з урахуванням виду освітньої установи, особливостей класу / групи та окремих учнів [3; 6]. ТНПУ імені Володимира Гнатюка очікує від своїх випускників таких результатів як: «здатний створювати рівноправний і справедливий клімат, що сприяє навчанню всіх учнів, незалежно від їх соціально-культурно-економічного контексту», «володіє ... та застосовує на практиці актуальні технології педагогічного контролю та корекції, засоби й методи управління станом людини» [6], а бакалаври ЗНУ, що зазначено в ПРН 10 та 11, можуть оцінювати рухову активність людини та її фізичний стан, складати та реалізовувати програми кондиційного тренування, організовувати та проводити фізкультурно-оздоровчі заходи, обґрунтовувати вибір заходів з фізкультурно-спортивної реабілітації та адаптивного спорту [1].

Реалізація поставлених завдань в НУФВСУ здійснюється шляхом вивчення наступних дисциплін: «Адаптивне фізичне виховання», «Методика занять фізичним вихованням з учнями з ослабленим

здоров'ям», що є обов'язковими компонентами ОП (ОК 34 та ОК 38 відповідно). Серед компонентів освітньої програми, що вивчаються за вибором студентів, найбільше сприяють підготовці до роботи в умовах інклюзивної освіти навчальні дисципліни «Основи фізичної терапії» (ВК 22), «Корекційна педагогіка» (ВК 23), «Методи оцінки і контролю при порушенні діяльності опорно-рухового апарату» (ВК 28), «Масаж» (ВК 30) та ін. [3].

Обов'язкові компоненти освітніх програм ЗВО України в цілому збігаються з переліком ОК зазначеної спеціальності в різних закладах, де готують бакалаврів зі спеціальності 014.11 Середня освіта (Фізична культура). Серед вибіркового компонентів НУЧК імені Т. Г. Шевченка з теми дослідження привертають увагу наступні навчальні дисципліни: «Масаж» та «Інклюзивна освіта у фізичній культурі», що відповідають ВК 4 та ВК 5 [4], а студенти ТНПУ імені Володимира Гнатюка обирають ВК 5 «Сучасні технології в адаптивному фізичному вихованні». Різноманітним є перелік вибіркового дисциплін ЗНУ, серед яких «Інклюзивне фізичне виховання», «Основи масажу», «Адаптивне фізичне виховання», «Лікувально-профілактична робота у фізичному вихованні» [1].

Висновки. Переважна більшість ЗВО України переорієнтовує свої освітні програми відповідно до взаємозумовленості соціально-педагогічних явищ. Встановлено, що здобувачі першого (бакалаврського) рівня вищої освіти зі спеціальності 014.11 Середня освіта (Фізична культура) включають у свої індивідуальні освітні траєкторії такі вибіркові дисципліни як «Основи фізичної терапії», «Корекційна педагогіка», «Методи оцінки і контролю при порушенні діяльності опорно-рухового апарату», «Сучасні технології в адаптивному фізичному вихованні», «Інклюзивне фізичне виховання», «Адаптивне фізичне виховання», «Лікувально-профілактична робота у фізичному вихованні», і лише, серед досліджуваних, в НУФВСУ аналогічні специфічні дисципліни входять до основних.

На наш погляд, дисципліни, спрямовані на фахову підготовку майбутніх учителів фізичної культури до професійної діяльності в умовах інклюзивної освіти, варто включати до переліку обов'язкових освітніх компонентів циклу професійної підготовки, оскільки саме вони забезпечують здатність адаптації випускників працювати в різних умовах, розв'язувати складні спеціалізовані задачі, такі як соціалізація і фізична реабілітація дітей з особливими освітніми потребами, уможливають опанування додаткових компетентностей на межі педагогіки, фізичної культури, психології, медицини, що робить їх висококваліфікованими фахівцями та підвищує конкурентоспроможність на ринку праці.

В подальших роботах планується проаналізувати ОП підготовки магістрів зі спеціальності 014.11 Середня освіта (Фізична культура) з досліджуваного питання.

References

1. Запорізький національний університет. Освітня програма підготовки бакалаврів за спеціальністю 014.11 Середня освіта (Фізична культура). URL : https://www.znu.edu.ua/opp2020/bak/fv/opp_014_bakalavr_serednya_osv_ta_f_zichne_vikhovannya.pdf
Zaporiz'kyu natsional'nyu universytet. Osvitnya prohrama pidhotovky bakalavriv za spetsial'nisty 014. 11 Serednya osvita (Fizychna kul'tura) [Zaporizhzhia National University. Educational program for bachelors in specialty 014.11 Secondary education (Physical culture)]. Retrieved from https://www.znu.edu.ua/opp2020/bak/fv/opp_014_bakalavr_serednya_osv_ta_f_zichne_vikhovannya.pdf
2. Інклюзивне навчання. Міністерство освіти и науки України. URL : <https://mon.gov.ua/ua/tag/inklyuzivne-navchannya>
Inklyuzyvne navchannya. Ministerstvo osvity u nauky Ukrayiny [Inclusive education. Ministry of Education and Science of Ukraine]. (2020). Retrieved from <https://mon.gov.ua/ua/tag/inklyuzivne-navchannya>
3. Національний університет фізичного виховання і спорту України. Освітня програма підготовки бакалаврів за спеціальністю 014. 11 Середня освіта (Фізична культура). URL : https://uni-sport.edu.ua/sites/default/files/rozklad/serednya_osvita_fizychna_kultura.pdf
Natsional'nyu universytet fizychnoho vykhovannya i sportu Ukrayiny. Osvitnya prohrama pidhotovky bakalavriv za spetsial'nisty 014.11 Serednya osvita (Fizychna kul'tura) [National University of Physical Education and Sports of Ukraine. Educational program for bachelors in specialty 014.11 Secondary education (Physical culture)]. Retrieved from https://uni-sport.edu.ua/sites/default/files/rozklad/serednya_osvita_fizychna_kultura.pdf
4. Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка. Освітня програма підготовки бакалаврів за спеціальністю 014.11 Середня освіта (Фізична культура). URL : <https://drive.google.com/file/d/1eebivP6E-Zm2JkGS3XSqLSQcDag7cJXt/view>
Natsional'nyu universytet «Chernihiv's'kyu kolehium» imeni T.H. Shevchenka. Osvitnya prohrama pidhotovky bakalavriv za spetsial'nisty 014.11 Serednya osvita (Fizychna kul'tura) [T.H. Shevchenko National University «Chernihiv Colehium». Educational program for bachelors in the specialty 014.11 Secondary education (Physical culture)]. Retrieved from <https://drive.google.com/file/d/1eebivP6E-Zm2JkGS3XSqLSQcDag7cJXt/view>
5. Порошенко М. А. Інклюзивна освіта: навчальний посібник. Київ : ТОВ «Агентство «Україна», 2019. 300 с.
Poroshenko, M. A. (2019). Inklyuzyvna osvita: navchal'nyu posibnyk [Inclusive education: a textbook]. Kyiv, Ukraine : TOV «Ahent'stvo «Ukrayina».

6. Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка. Освітня програма підготовки бакалаврів за спеціальністю 014.11 Середня освіта (Фізична культура). URL : http://tnpu.edu.ua/about/public_inform/akredytatsiia%20ta%20litsenzuvannia/osvitni_prohramy/bakalavr/fizvyh/OPP_014_2019.pdf

Ternopil's'kyu natsional'nyu pedahohichnyu universytet imeni Volodymyra Hnatyuka. Osvitnya prohrama pidhotovky bakalavriv za spetsial'nistyu 014.11 Serednya osvita (Fizychna kul'tura) [Ternopil National Pedagogical University named after Volodymyr Hnatyuk. Educational program for bachelors in specialty 014.11 Secondary education (Physical culture)]. Retrieved from http://tnpu.edu.ua/about/public_inform/akredytatsiia%20ta%20litsenzuvannia/osvitni_prohramy/bakalavr/fizvyh/OPP_014_2019.pdf

Tkachenko S.

ORCID 0000-0002-8930-9850

Ph.D., Professor, Head of the Department of Sports,
T.H. Shevchenko National University «Chernihiv Colehium»
(Chernihiv, Ukraine) E-mail: sporttkachenko.sv@gmail.com

Tkachenko S.

ORCID 0000-0001-7029-7960

Ph.D. student at the Department of Sports
T.H. Shevchenko National University «Chernihiv Colehium»
(Chernihiv, Ukraine) E-mail: sergii.tkachenko96@gmail.com

PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE TEACHERS PHYSICAL CULTURE FOR PROFESSIONAL ACTIVITY IN CONDITIONS OF INCLUSIVE EDUCATION

Modern physical education teacher must have a high level of professional competence, have the basics of medical knowledge. Educational programs for bachelors in the specialty 014.11 Secondary education (Physical Education) need to be reoriented in accordance with today's social demands and meet the needs of the labor market in training highly qualified specialists in physical culture for educational institutions of various types, including inclusive.

Purpose: to analyze the OP training of bachelors in the specialty 014.11 Secondary education (Physical Education) in several institutions of higher education (HEI) of Ukraine for the presence of specific components (professional competencies, program learning outcomes, educational components) that ensure the readiness of young teachers to work in conditions inclusive educational environment.

Methodology. The methodological basis is deductive and inductive research methods by studying, analyzing and summarizing the content of educational programs, content analysis.

Scientific novelty. The article presents the results of the analysis of educational programs for bachelors in the specialty 014.11 Secondary education (Physical Education) in several institutions of higher education (HEI) in Ukraine for the presence of specific components that ensure the readiness of young physical education teachers to work in an inclusive educational environment. Until now, data from similar studies have not been presented in the specialized literature and periodicals.

Conclusions. The vast majority of free economic zones of Ukraine reorient their educational programs in accordance with the interdependence of socio-pedagogical phenomena. It is established that applicants of the first (bachelor's) level of higher education in the specialty 014.11 Secondary education (Physical Culture) include in their individual educational trajectories such elective disciplines that prepare them to work with children with special educational needs. In our opinion, disciplines aimed at professional training of future physical education teachers for professional activities in an inclusive education should be included in the list of mandatory educational components of the training cycle, as they provide the ability to adapt graduates to work in different conditions, solve complex specialized tasks, such as socialization and physical rehabilitation of children with special educational needs, allow the acquisition of additional competencies on the border of pedagogy, physical culture, psychology, medicine, which increases their competitiveness in the labor market.

Key words: educational programs, inclusive education, children with special educational needs.

Стаття надійшла до редакції 30 жовтня 2020 р.

Рецензент: доктор педагогічних наук, професор **О. К. Проніков**